

A. Gergely András és Kemény Márton (szerk.)

MOTOGORIA. Tanulmányok Sárkány Mihály 60. születésnapjára

MTA PTI – ELTE Társadalomtudományi Kar Kulturális Antropológia Szakcsoportja –
Könyv Kiadó, 2004-2005, Budapest. 365 oldal, 1850 Ft.

A tanulmánykötet az üdvözlő típusú tanulmány-válogatásoknak megfelelően egy sor tematikus tanulmányból áll, a szerzők névsorrendjében közölve. Nem tartalmaz tárgykörönkénti felosztást, sem általánosító, vagy konzekvenciákat rendbe szedő elő- és utószót, csupán magukat az írásokat, melyek első tekintetre nem közvetlenül tartoznak a régió- és kisebbségkutatási horizonthoz. Az írások java része azonban mégis régióknak, valamint távoli tájak (Mongólia, Dél-Korea, Skócia, Dél-Amerika, Kelet-Afrika) etnikai, politikai, regionális, kisebbségi, interkulturális problematikáit közelíti meg. A választott módszer, tudásterület a kulturális antropológia, amely megannyi társadalomtudományi terület közötti (interdiszciplináris) pozíciójából segíti mélyebben megismerni a kiemelt területeket (akár Kárpátalját, Csángóföldet vagy épp a határmentiségeket). Ezek hol az identitás, az életmódok, a gazdasági stratégiák, hol a szimbolikus politikák, kultúra-értelmezések, művészeti vagy oktatási policy-k, hol pedig saját régióknak helyi társadalmainak vallási, közpolitikai, etnikai és szubkulturális területei. A kötet ajánlható tehát minden olvasónak, aki kultúraközi érintkezések, határok fölötti kommunikációk, megélhetési technikák, vallási vagy csoportközi kölcsönhatások, magyar és határainkon túli, empirikus és teoretikus feltárásmódok iránt érdeklődik.

A kötet szerzői:

Bindorffer Györgyi (kulturális antropológus, szociológus, MTA-kutató, egyetemi oktató, Budapest)
Boross Balázs (kulturális antropológus, egyetemi hallgató, ELTE, Budapest)
Csillag Gábor (kulturális antropológus, Budapest)
Domokos Veronika (kulturális antropológus, egyetemi hallgató, ELTE, Budapest)
Drjenovszky Zsófia (kulturális antropológus, PhD-hallgató, ELTE, Budapest)
Farkas Attila Márton (egyiptológus, kulturális antropológus, Budapest)
Féner Tamás (fotóművész, archívumvezető, egyetemi oktató, Budapest)
Frida Balázs (kulturális antropológus, Anthropolis Egyesület, Budapest)
A. Gergely András (politológus, kulturális antropológus, MTA-kutató, egyetemi oktató, Budapest)
Gráfik Imre (etnológus, Néprajzi Múzeum, Budapest)
Kalas Györgyi (kulturális antropológus, Anthropolis Egyesület, Budapest)
Kapitány Ágnes (szociológus, kulturális antropológus, MTA-kutató, egyetemi oktató, Budapest)
Kapitány Gábor (szociológus, kulturális antropológus, MTA-kutató, egyetemi oktató, Budapest)
Kerényi Szabina (kulturális antropológus, Budapest)
Kézdi Nagy Géza (régész, kulturális antropológus, latinamerikanista, ELTE, Budapest)
Kinda István (etnográfus, Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár)
Kovai Cecília (kulturális antropológus, Budapest)
Lovas Kiss Antal (néprajzkutató, egyetemi oktató, Debreceni Egyetem Néprajz Tanszék)
Máté György (etnográfus, Budapest)
Marton Klára (kulturális antropológus, szociálpolitika PhD-hallgató, ELTE, Budapest)
Mátyus Zsuzsanna (kulturális antropológus, Kolozsvár-Budapest)
Melles Éva (kulturális antropológus, szociológia PhD-hallgató, Budapest)
Mészáros Csaba (mongolista, ELTE, Budapest)
Miklós Zoltán (etnográfus, Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár)
Mund Katalin (szociológus, PhD-hallgató, Budapest)
Pálincás János (kulturális antropológus, szociológia PhD-hallgató, Budapest)
Pásztor Zoltán (kulturális antropológus, rádiós szerkesztő, újságíró, Budapest)
Peti Lehel (etnográfus, Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár)
Rab Árpád Szörény (kulturális antropológus, Információs Társadalom és Trendkutató Központ, Budapest)
Régi Tamás (kulturális antropológus, afrikanista, Budapest)
Szász Antónia (kulturális antropológus, szociológia PhD-hallgató, Budapest)

Tarrósy István (Pécsi Európa Ház igazgatója, Politikatudományi PhD-hallgató, Pécs)
Tomory Ibolya (kulturális antropológus, UNICEF-munkatárs, Budapest)
Vermes Veronika Borbála (kulturális antropológus, ELTE, Budapest)
Wilhelm Gábor (etnográfus, tudományos titkár, Néprajzi Múzeum, Budapest)

Tamás Pál – Eröss Gábor – Tibori Tímea (szerk.)

Kisebbség – többség. (*Nemzetfelfogások sorozat 1.*)

Új Mandátum Könyvkiadó – MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2005. 340 oldal, 2980 Ft.

Tapasztalható-e elmozdulás a magyar nemzeti azonosulás formáiban az etnikai identitástól az állami-állampolgársági identitás felé? Meddig terjed a magyar közvélemény szolidaritása, lojalitása a kisebbségek – a határainkon túli magyarság, a hazai cigányság – iránt? Hogyan érinti a magyar nemzettudat etnikai tartalmának esetleges elhalványulása, valamint a modernizáció, az európai integráció társadalmi-politikai folyamata az idehaza és a környező országokban élő kisebbségeket? Vajon érvényes-e még egyáltalán a modernitás etnopolitikai alapelve és gyakorlata: integráció és asszimiláció összefonódása, a hibrid identitásokkal szembeni gyanakvás? Milyen szerepet kaphat hazánkban egy multikulturális és/vagy baloldali identitáspolitika, illetve egy ilyen alapokon nyugvó – határon túli – támogatáspolitika? Kik is valójában a migránsok – a kivándorlók és a hozzánk érkezők –, hányan vannak, s vajon mennyien lesznek? Ilyen s ehhez hasonló kérdésekre keresték a tanulmánykötet szerzői a választ, a kisebbségpolitikák gyakorlatát és mozgásterét vizsgálva. A szövegek között akadnak a kvantitatív megközelítések – előítéletesség, migráció – mellett történeti és antropológiai jellegűek is, szó esik a kitelepítések emlékezetéről, a vajdasági falvak világáról, az ún. státustörvény sorsáról csakúgy, mint a roma integrációs politika régióiról régióra különböző megvalósulásáról.

A kötet szerzői:

A. Gergely András
Bakos István
Bárdi Nándor
Egry Gábor
Erös Ferenc
Eröss Gábor
Fábián Zoltán
Feischmidt Margit
Gyáni Gábor
Hárs Ágnes
Hoppál Mihály
Kántor Zoltán
Kiss Paszkál
Kovács Éva,
Kovács M. Mária
Kováts András
Neményi Mária
Örkény Antal
Papp Richárd
Sik Endre
Simonovics Borbála
Szarka László
Tamás Pál
Tóth Ágnes
Törzsök Erika
Vékás János
Zolnay János.

A *kulturális antropológia* szótári rövidegességgel leírható kultúraelméleti, összehasonlító kultúratudományi, „általános” néprajztudományi vagy egyetemes „embertudományi” ismeretanyag összegződéseként. Maguk a tudományterület elméleti szakírói egymás definícióit kizáró vagy bekebelező, vitató vagy társító leírást adtak arról, mi a csudával is foglalkoznak ezek a szakértők, akik viszont nemegyszer vehemensen vitatták, hogy ők épp azzal vagy épp úgy foglalkoznának, ilyen vagy amolyan iskolához tartoznának vagy valamely főirányt követnének. Minden diszciplína formálódás-történetében természetes ez a folyamat (érdemes a történettudomány, az irodalom, a pszichológia vagy a szociológia fejlődés-történetére gondolni!), s minél hosszabb az előtörténet, annál árnyaltabbak a definíciók is. A kulturális antropológusok szövegeit olvasva, a velük készült interjúkra vagy vallomásokra, naplókra vagy vitákra odafigyelve úgy fest, hogy a társadalmi terepeken vagy „egzotikus környezetben” tájékozódó kutatók csak helyenként és időnként elégedtek meg az elméleti definíciókkal. Vállalásukat, törekvéseiket és tevékenységük lényegét gyakorta inkább úgy ragadták meg, mint valami olyasmit, amihez nem elegendő a másutt és más módon megszerzett tudás (elutazás egy idegen országba), de még a kimódoltan aprólékos adatgyűjtés sem (pl. szép színes „lepkegyűjtemény” összeállítása a talált vagy vadászott ismeretanyagból, egzotikus „tolldíszek” gyűjtögetése és giccses jelmezzé alakítása, esetleg múzeumi tárlókba adjusztálása) –, hanem *kitartó jelenlét, időleges kultúraváltás, mély megértés és önként vállalt adaptáció* is feltétele volt számukra a kutatási sikernek. Vagyis (szakkifejezéssel:) *terepmunka* szükséges az antropológiához, másként szólva olyan idegen világban tett felfedező és „kincskereső” tevékenység, melynek célja nem a rablás és kifosztás, anyagi zsákmányszerzés vagy területi hódítás (mint az sok indián törzs esetében egyértelmű célja volt felfedezőknél és birodalomépítőknél, zsoldosoknak és tudományos haszonlesőknek), sőt nem is „az utolsó 24 órában” végrehajtott leletmentési akció (mint ez a 19. század második felétől oly sok néprajzi gyűjtőút feladata lett) – hanem a kultúrák teljességét, változásait, kölcsönhatásait átlátni próbáló, hétköznapi működésmódjukra kíváncsi kutatók reménye a komplexebb áttekintésre.

Nos, a kulturális antropológia nézőpontjából, az emberekkel kapcsolatosan bármi tudásnak és tudományosságnak szinte csakis akkor van érvényessége, ha belefér a változandóság, ha értékként fogalmazódik meg a másság, ha az egyediség megférhet a feltételezett „általánossággal”. A kérdés viszont így is megmarad: mennyiben egyedi, sajátos, vagy épp „tipikus”, „modell-értékű” az éppen ott és éppen úgy talált helyzet, emberi sorsok és létmódok, megélhetési viszonyok és mentalitások, társas kapcsolatok és értékrendek egysége...? S ha nem volt jó, vagy nem volt elegendő az emberről szerzett eddigi tudás, akkor mégis mi újat hoz a kulturális antropológia, mi a „titka”, mitől és hogyan lett korunk egyik divatos tudományává, egyetemi tanszékek és kutatóintézeti programok hivatkozható szemléletmódjává, megérés- és értelmezésmódok új univerzumává?

Erre a szerénytelenül szerény kérdésre keresik a szerzők a választ. Nem is „a” választ, hanem a válaszokat: odafigyelve arra, miként lett egy elméletből történet, majd ebből elmélet-történet, végül (de nem lezártan) egy vagy több „történet” és elbeszélés elméleti megközelíthetősége. Lehet-e elméletté és történetté alakítani azt, ami jószerivel inkább csak gyakorlat mindenütt, különösebb (elméletinek látszó) megfontolások nélkül...? Lehet-e a lehetőségeket tudományos egységgé formálni, a tudásokat kérdéssé változtatni, a lezárt folyamatnak látni, vagy a múltékonnyat és elavulót nem a pusztulás, hanem a változás természetes következményének nevezni...? Lehet-e (minden gyakorlati tartalma dacára) egy

emberek által elbeszélte történetet elméletté varázsolni, s kinek van eszköze ahhoz, hogy az elméletek történetéből elbeszélő eszközt és megismerési módot formálhasson...?

A folyóirat kötet-vastagságú tematikus száma interjút tartalmaz Kepes Andrással, a neves tévé-műsorkészítővel, aki a hazai antropológiai nyilvánosság egyik formálója; közli A.Gergely András tudományelméleti bevezető tanulmányát, R.Nagy József diósgyőri „munkásantropológiai” elemzését, Török Ágnes és Udvarhelyi Éva Tessza írását a szociokulturális városi csoportokat megkülönböztető politikáról, Gartner Brigitta Eszter elemzését az MSZMP és a magyar zsidóság történeti viszonyáról, Becze Szabolcs tanulmányát a szlovákiai Jablonca emlékezet-közösségéről, Tesfay Sába terepkutatását a marosvásárhelyi gáborcigány-viselet és az identitás összefüggéseiről, Haraszi Anna alkalmazott antropológiai kísérletét a kalash nép írásos emlékezetét megteremtő kísérlet eredményeiről és kockázatairól, valamint más írásokat is.

Cseresnyési László

Nyelvek és stratégiák, avagy a nyelv antropológiája.

Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004. 387 oldal, 2940 Ft.

A Budapesten született, Bölcsészkaron végzett, majd az Egyesült Államokban és Japánban továbbtanuló szerző ma már másfél évtizede a Shikoku Gakuin Daigaku professzora. Kutatási területe a szociolingvisztika, a pragmatika és a kognitív szemantika. Jelen kötete a nyelv és a társadalom kutatásának számos részterületén érvényes kutatási kérdésköröket fog át (több mint 2800 szakirodalmi hivatkozással!), s mintegy „mellékletként” közli háromszáz magyar szociolingvisztikai szakkifejezés angol, német, francia, orosz, japán és kínai megfelelőit is. A nagy „kultúrnyelvek” mellett az ázsiai nyelvek sokszínű és izgalmas világát pragmatikus és poétikus kontextusban kezelő ismeretanyag olyan „stratégiákat” ismertet, amelyek a mindennapi társalgás és viselkedés mintáira, de ezeken túl az egyes államok nyelvpolitikai trendjeire is érzékenyen rávilágítanak. A szociállingvisztikai áttekintés tehát kiegészül olyan kontextusokkal, amelyek (az első borító belső oldalán a Kárpát-medence etnikai térképével, a hátsó borító verzóján Európa nyelveivel szemléltetve) olyan kutatási- és szemlélet-irányt jelölnek, amely a nyelvi viselkedés, a csoportok beszédhelyzet szerinti változásai, a nyelvi értékítéletek, a nyelvi erőviszonyok, nyelvi jogok, nyelvpolitikai dimenziók társadalmi és kulturális vonalait mentén a nyelv antropológiáját formálja meg. Ezzel nem megnyugtatni, „tájékoztatni” vagy „eligazítani” akarja az olvasót, hanem megzavarni. Megzavarni annyiban, hogy ne fogadjon el „helyes álláspontot” vagy „jámbor egyértelműségeket” a nyelvi jelentéstartalmak terén, hanem tények és ítéletek, geolingvisztikai és nyelvi ökológiai, jelnyelvi és szociolingvisztikai paradigmák mentén keresse meg és fedezze föl azokat a filozófiai alapelveket, integráló és disszimilatív formákat, „purista babonáságokat” és nemzeti nyelvi normákat, amelyek a nyelvváltozatok típusaiként a sztenderdizáció részeivé, gondolkodásmódjaink és kommunikatív szféráink szerves részeivé válhatnak, s lehetnek normák, akadémiák és törvények, avagy titkos, képzelt és univerzális nyelvjátszmák elemei is. Sorra veszi a szlenget, zsargont és argót, nyelvi tudatosságot és spontaneitást, nyelvjárást és nemzeti nyelvet, anyanyelvet és kényelvűséget, emberi és nyelvi jogokat meg integráló hatásokat, a nyelvek életét és halálát, feltámadását és túlélő természetét, a mesterséges nyelveket és a manipulációkat, a beszéd-írás-írástudatlanság dimenzióit, a kommunikatív kompetencia és a nyelvi paradigma sajátosságait, föltéve és megválaszolva azt a kérdést: mennyire absztrakt a nyelvtudomány, lehetne-e akár természettudomány is, elvei és eszközmodelljei miképpen függenek szociokulturális integrációtól, autonóm kommunikáló személyiségek jelformáló gyakorlatától, s a nyelvközösség (langue és parole saussure-i distinkció alapján nem vizsgálható) természetétől, vagy másként szólva (az etnológia és a szociológia találkozási pontján formálódó) antropolingvisztika és etnolingvisztika sajátlagosságától. Kódok, készségek és stratégiák természetéről, meg a beszédesemények színtereiről úgy szól, hogy az írástudás, a nyelvi deficit vagy a kollektív ismeretanyag szocializációs „mértékegységei” megvilágítják a csoportidegenség, a nyelvi igazodás, továbbá a kódváltás és a hátrányos helyzet társas készleteit is – anélkül azonban, hogy elvesznénk a terminológiai őserdőben. A könyv „tankönyvnek” készült, vagyis inkább eligazításra alkalmas, semmint bebiflázásra szánt lenne, így mindazok, akik térségünk kultúráit, nemzeti képleteit, kultúraközi kölcsönhatásait, nyelvi és kommunikációs játszmáit tanulmányozzák, igencsak előszeretettel használhatják. Azoknak pedig, akik valamiféle tudomány-anarchiát vélnek sejteni a kötet szerteágazó nyelvi anyagai mögött, éppen a szerző példái szolgálhatnak bizonyossággal, mi mindenre alkalmas a nyelv vizsgálata, mi mindenről vall a nyelvhasználat és a kommunikáció verbális hullámhossza, s mi egyéb rejtelmek fejthetők meg a nyelvi tudatosság mögöttes vagy spontán dimenzióiból.